

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 1(17), с. 130–134

Культура, що визначає позиції людей і впливає на форми їхньої політичної активності, є суттєвим елементом політичного життя народу. Молодь є перспективною групою, яка володіє найбільшими можливостями сприймати нововведення і може звільнити політичну культуру українського суспільства від тоталітарного минулого та адаптувати її до сучасних умов. Саме тому важливим завданням є виявити, від чого залежить політична культура, під впливом яких процесів, подій вона формується. Розглядається своєрідність і специфіка політичної культури сучасної української молоді, визначаються основні чинники, що впливають на неї.

У сучасному світі політична культура є показником політичної цивілізованості суспільства. Без політичної культури говорити про людину як соціально значущу особу неможливо. Саме рівень політичної культури багато в чому визначає рівень загальної культури як окремої особи, так і суспільства в цілому. Політична культура є невід'ємною від рівня та якості розвитку людини. Як зазначив відомий дослідник В. Липинський: “Рівень політичної культури є показником інтелегентності даної нації, її здатності “спокійно і правдиво” аналізувати суспільні явища і передбачати наслідки подій” [5].

Зазначимо, що проблема формування політичної культури молодого покоління сьогодні є актуальною. Оскільки молодь перебуває у вирішальній стадії становлення особи, вона найбільше від інших поколінь зазнає зовнішніх впливів, сприйнятлива до всього, що бачить і чує. Українська молодь — одна із значущих і значних соціальних груп; вона є основним носієм інтелектуального потенціалу суспільства. Саме молодь є найперспективнішою частиною суспільства, оскільки найкращі сподівання людства неодмінно пов'язуються з молоддю. Водночас молодь є найсприятливішим ґрунтом для поширення негативних культурних тенденцій, оскільки її політична свідомість ще не є сформованою.

Відомо, що політичну культуру досліджували з давніх часів. Серед сучасних фахівців інтерес

до проблем молоді є вельми високим і стійким. Політичну культуру у контексті української ментальності вивчають українські науковці — Є. Бистрицький, В. Лісовий, В. Бебик, М. Головатий, В. Ребкало, О. Рудакевич та ін. [1–3; 6; 11; 12]. Досліджують політичну культуру і зарубіжні дослідники, зокрема російські [4; 7–9]. Ця тема не є новою в українському дискурсі. Водночас політична культура є явищем динамічним, особливо коли це стосується політичної культури молоді. Саме тому необхідно постійно досліджувати політичну культуру молодих людей, оскільки це допомагає з'ясувати їхні соціальні інтереси, ступінь усвідомлення їхніх суспільних завдань та їхню практичну роль у політичному житті на сучасному етапі.

Сьогодні українське суспільство перебуває на етапі трансформації своєї політичної системи. Можна говорити про перехідне суспільство — про перехід від тоталітарно-авторитарного режиму до демократичного. Виходячи з цього на формування політичної культури молоді впливають такі процеси, як радикальні політичні й соціальні зміни, повільна реалізація демократичних процесів в Україні; переорієнтація на ринкову економіку; відмова від моноідеологізації та поява значної кількості політичних партій, рухів. На політичну культуру молоді впливають також інші чинники: соціальне походження юнаків і дівчат, їхня матеріальна забезпеченість, соціальний статус,

професія, ступінь інформованості, навколишнє мікросередовище, традиції.

З проголошенням незалежності України політична активність молоді мала б надмірно зрости, однак цього не сталося. Ігнорування багатьох соціальних питань, помилки у виборі засобів, методів, цілей розвитку і виховання молодого покоління, невизначеність життєвих перспектив, деформація звичних раніше умов і способу життя є основними чинниками, що призводять до відчуження певного відсотка молодих людей від реальних соціально-політичних процесів у суспільстві, до зниження інтересу молоді щодо політичної діяльності, недовіри населення до державних інститутів. Так, результати деяких соціологічних опитувань свідчать, що цікавляться політикою близько 40 %, а не цікавляться — 60 % українців. Ця низька політична орієнтація свідомості є характерним елементом політичної культури нашого суспільства.

Молодь, втративши віру в ідеали, тобто ідейну опору, здебільшого стала аполітичною. Якщо взяти за основу типологію відомих дослідників Г. Алмонда та С. Верби, то політичну культуру українського суспільства, зокрема молоді, можна визначити як піддансько-активістську, оскільки високий рівень бажання молоді брати участь у прийнятті політичних рішень поєднується з небажанням брати участь у діяльності політичних партій і рухів, зі слабкою вірою в можливість власного впливу на політичні процеси, недовірою до політичних інститутів. Деякі фахівці вважають, що політичну культуру посткомуністичної України загалом слід визначити як “авторитарну з деякими демократичними і тоталітарними компонентами”.

У країнах перехідного періоду можна виокремити та охарактеризувати кілька типологічних груп молоді. Частина молоді з невисоким культурно-освітнім рівнем і нерозвиненою політичною свідомістю байдуже сприймає політику, не вміє самостійно мислити, аналізувати суспільні явища і давати їм належну оцінку. Як правило, ця політично пасивна частина молоді взагалі не бере участі у виборах, у різних політичних акціях, у громадських справах. Соціально-політична відчуженість виявляється в апатії, у відсутності політичних переконань, у позиції “стороннього спостерігача”.

Інша частина молоді схильна до активнішої політичної участі (наприклад, до участі у державних органах, діяльності партій, виборах, роботі молодіжних об'єднань). Політично активна

молодь вірить, що вона спроможна впливати на рішення, які приймаються елітою через партії, неформальні організації, юридичні органи, суди, вибори та ін. Ця частина молоді України починає вже розуміти, що політика може впливати на прискорення або уповільнення соціального прогресу суспільства, а значить, обов'язково впливає на стан і соціальний статус самої молоді. Ця частина молоді все більше втягується у політичний процес, поступово стає політично свідомою; інтенсивно обговорює важливі суспільні питання, намагається самостійно розібратися у реальному розвитку політичних справ; переоцінює традиційні схеми пояснення суспільних суперечностей, веде інтенсивні пошуки нових радикальних рішень питань, що виникли.

Зростання інтересу молоді до політики спонукає її брати активну участь у різних формах політичної діяльності. В умовах переходу від тоталітаризму до демократії у середовищі молоді виникає спектр суспільно-політичних рухів, організацій, об'єднань і неформальних ініціатив. Але, на жаль, частка молоді, що бере участь у роботі громадських молодіжних організацій, залишається незначною. Це підтверджують як дані соціологічних досліджень, так і кількісний склад всеукраїнських громадських молодіжних організацій. Так, за даними 2004 р., членами політичних партій і суспільно-політичних рухів були лише 2,5 % опитаних, а 83,8 % опитаних не входили до жодної суспільно-політичної організації [13, 13]. Ще більш сумним є те, що частина молоді взагалі не знає про існування та діяльність молодіжних організацій, політичних партій та ін.

В Україні існує політична молодіжна еліта, до кола якої належать депутати (зокрема, Верховної Ради України), лідери громадських організацій і рухів, активісти політичних партій. Проте знов таки їх вкрай мало: за часів незалежності України кількість молоді серед депутатів вищого законодавчого органу зменшилася, молодь становить незначний відсоток і у політичних партіях [10, 158].

Водночас з 1994 р. й дотепер істотно збільшився відсоток громадян України, готових відстоювати свої права та інтереси цивілізованими способами: шляхом пікетування державних установ, за допомогою законних мітингів і демонстрацій. Цей показник можна розглядати як позитивну тенденцію при формуванні політичної культури. Адже у політичному житті України поряд з деструктивними формами прокладає собі шлях тенденція до цивілізованих засобів політичної участі.

Сильний поштовх до різкого політизування масової свідомості молоді та політичної культури дали події Помаранчевої революції. Молоді люди, особливо ті, хто безпосередньо брав участь у цих подіях, раптом відчули себе особистостями, здатними впливати на політику і навіть на характер політичної системи в цілому.

Отже, молодь є соціально неоднорідною: різні її групи мають свої специфічні інтереси, свою політичну культуру і свої цінності. Так, у молодіжному середовищі спостерігається переоцінка суспільних і культурних цінностей попередніх поколінь. Адже молодь нашої країни зростає в умовах свободи вибору, чого раніше не було, у тому числі вибору політичних цінностей та ідеалів, а цей вибір зробити дуже непросто. Зміни в соціально-політичній сфері України переорієнтували політичні цінності. Цінності, що здавалися непорушними вже багато десятиріч, на сучасному етапі втратили своє значення. Відбувся занепад багатьох уявлень, крах легенд, старих стереотипів. Молодь України перебуває нині на етапі зміни ідейних і моральних орієнтирів. Саме тому можна побачити, що наша молодь намагається запозичувати і популяризувати деякі західні цінності. Так, український дослідник В. Бебик на основі соціологічних досліджень доходить висновку, що політична культура України є комбінацією західних (60 %) і східних (40 %) компонентів [1, 20].

Нині помітно змінилися ідеологічні погляди молоді: комуністичну ідеологію випередила націонал-демократична, соціал-демократична, ліберальна; проросійські орієнтації змінилися на проєвропейські; формуються проринкові орієнтації — як у питанні підтримки ринкової економіки, так і в особистих мотивах поведінки і діяльності, молодь віддає перевагу свободі економічного вибору кожної людини. Так, за даними опитування, проведеного у вересні 1999 р., близько 59 % респондентів віком до 28 років висловлюють підтримку побудові ринкової економіки [10, 158].

Водночас є група молодих людей, які зберегли давні цінності або віддають їм перевагу. Представники цієї групи підтримують в Україні комуністичну, соціалістичну партії, не сприймають шлях ринкових трансформацій, є прибічниками авторитарної свідомості. Також група молодих людей, які заперечують будь-які цінності, крім власних.

Отже, сучасній молоді загалом властива прихильність до західноєвропейських політичних цінностей, але помітними є риси ментальності та

культури східних народів, зокрема, орієнтація на харизматичних лідерів, етатизм, патерналізм.

Треба зважати також на те, що українське суспільство розколоте у різних вимірах: регіональному, економічному, ідейно-політичному, мовному та ін. Саме тому в регіонах України, де відчувається особливостей історико-географічних умов їх формування, спостерігаються різні прояви політичної культури. На неоднорідність політичної культури впливає передусім регіональний менталітет. Так, у Західній Україні найвища концентрація в Україні молодіжних організацій. Це найбільш політично активна і націоналістично зорієнтована частина населення України. Для неї характерна орієнтація на зарубіжний досвід, зокрема, на країни Європи та США. Якщо в Західній Україні переважають демократичні орієнтації, то на Сході голосування відбувається під впливом колишньої спадщини, культури радянського зразка. У Східній Україні відносно мало молодіжних, громадських організацій. Тут населення у своїх політичних уподобаннях більше орієнтується на Росію.

Для Центральної України характерним є відносно поміркований стиль політичних процесів. Водночас для політичних установок мешканців Південної України характерними є проросійські симпатії.

Молодь України можна поділити на міську і сільську, студентську і працюючу. Ці обставини також впливають на її політичну культуру.

У таких складних умовах суспільству і суспільним інститутам треба зробити деякі кроки практичного характеру, спрямовані на розв'язання проблем формування політичної культури молодого покоління. Адже без підвищення рівня політичної культури населення неможливе становлення України як сучасної демократичної держави, ускладнюється побудова ефективного громадянського суспільства, формування політичної нації.

Сьогодні вкрай необхідне формування громадянина — самостійного, відповідального, соціально активного суб'єкта політичного процесу, який готовий брати активну участь у політичному житті країни, реагувати на політичні події, мати чітко сформовані інтереси та ідеологічні орієнтації. Потрібно також залучати молодь до активної суспільно-політичної діяльності, до участі у громадських організаціях, рухах. Держава має забезпечувати належні умови для соціальної орієнтації та самореалізації молоді.

Формувати політичну культуру можна лише на основі глибоких знань про політику. У сус-

пільстві необхідно створити більше можливостей і умов для вивчення політики. Знання про політичний процес можна поширювати за допомогою круглих столів, диспутів, дискусій з актуальних питань політики та ін. Саме гуманітарна освіта може сприяти формуванню розвиненої, ерудованої, політично освіченої особистості. Політична освіта, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях і нормах, сприяє формуванню у молоді людини демократичної політичної свідомості та культури.

Формувати політичну культуру можна лише на засадах плюралізму. Спілкуючись з молоддю, бажано показувати різноманітність думок, поглядів, теорій, точок зору на найважливіші питання політичного життя. Тільки так можна сформувати у неї такі якості, як толерантність, готовність до діалогу і компромісу. Необхідно навчити молодь розумітись у різноманітні політичної інформації, відокремлювати істотне від неістотного, допомогти придбати стійкі політичні погляди, виховати здатність для вироблення власної думки, вміння самостійно політично мислити. Підтримувати прагнення молоді до об'єднань, до формальних і неформальних організацій.

Формування політичної культури молоді можливе за умови здійснення загальногромадського виховання, адже саме воно формує в особистості почуття громадянськості, тобто почуття своєї співпричетності до справ і турбот усього суспільства.

Отже, особливості політичної культури молоді України зумовлюються історичними, економічними, соціальними, національними, релігійними, ментальними, психологічними чинниками, а її стан істотно впливає на формування і функціонування всієї політичної системи, багато в чому визначає перспективи суспільного розвитку. Процес становлення демократичної політичної культури триває. Перспективи її розвитку полягають насамперед в утвердженні демократичних форм управління, розбудові громадянського суспільства, забезпеченні пріоритету прав і свобод грома-

дян. Від рівня політичної культури залежатиме майбутнє України, тому необхідно створювати всі умови для формування політичної культури молоді.

Література

1. Бебик В. Наша політична культура // Політологічні читання. — 1992. — № 1. — С. 6–23.
2. Бебик В. М., Головатий М. Ф., Ребало В. А. Політична культура сучасної молоді. — К., 1996. — 112 с.
3. Головаха Е., Панина Н., Пахомов Ю. и др. Политическая культура населения Украины. Результаты социологических исследований. — К.: Наук. думка, 1993. — 136 с.
4. Зубок Ю. А. Социальная интеграция молодежи в условиях нестабильного общества. — М.: Социум, 1998.
5. Липинський В. Листи до братів-хліборобів: Про ідею і організацію українського монархізму. — К.: Філадельфія, 1995 (<http://www.history.org.ua/zbirnik/14/9/pdf>).
6. Лісовий В. Культура — ідеологія — політика. — К., 1997. — 352 с.
7. Лисовский В. Т. Динамика социальных изменений (опыт сравнительных социологических исследований российской молодежи) // Социол. исслед. — 1998. — № 5. — С. 98–104.
8. Луков В. А. Проблема обобщающих оценок положения молодежи // Социол. исслед. — 1998. — № 8. — С. 27–36.
9. Осадчая Г. И. Стиль жизни молодых горожан: трансформация и региональная дифференциация // Социол. исслед. — 2002. — № 10. — С. 88–94.
10. Про становище молоді в Україні (за підсумками 1999 року): Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. — К.: Укр. ін-т соц. досліджень, 2000. — 159 с.
11. Рудакевич О. Ментальність і політична культура української нації // Розбудова держави. — 1995. — № 10. — С. 26–30.
12. Рудакевич О. Політична культура української нації (наукові засади дослідження та відродження) // Мандрівець. — 1995. — № 1. — С. 69–80.
13. Українське суспільство 1994 — 2004: соціологічний моніторинг / За ред. Н. Паніної. — К.: Заповіт, 2004. — 64 с.

Політична культура сучасної української молоді має виразні ознаки фрагментованості і загалом має суперечливий характер: одночасно можуть проявлятися різні і навіть протилежні якості політичної культури молоді. На політичну культуру помітно впливає процес переходу від авторитарно-тоталітарного суспільно-політичного устрою до демократичної держави. Стан політичної культури молоді залежить від багатьох інших факторів: мікросередовища, ментальності, традицій, регіону та ін.

Политическая культура современной украинской молодежи имеет признаки фрагментарности и в целом имеет противоречивый характер: одновременно могут проявляться различные и даже противоположные качества политической культуры молодежи. На политическую культуру влияет процесс перехода от авторитарно-тоталитарного общественно-политического устройства к демократическому государству. Состояние политической культуры молодежи зависит от многих других факторов: микросреды, ментальности, традиций, региона и др.

The political culture of modern Ukrainian youth has signs of fragmentaryness and on the whole has contradictory character: different and even opposite qualities of political culture of young people can show up at the same time. A transition process influences from authoritarian totalitarian social and political device to the democratic state is in influence of political culture. The state of political culture of young people depends on many other factors: mentality, traditions, region and etc.

Надійшла 19 липня 2007 р.